
İRAN-IRAK SAVAŞININ ÜZERİNDEN 38 YIL GEÇTİ

24.09.2018

Anadolu Ajansı (22 Eylül 2018)

İran ve Irak arasında sekiz yıl süren ve bir milyondan fazla insanın hayatına mal olan savaşın üzerinden tam 38 yıl geçti.

20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olarak kayda geçen ve 8 yıl süren Irak-İran savaşının başlangıcının üzerinden 38 yıl geçmesine rağmen nedenleri ve sonuçları hala tartışılıyor.

Baas yönetiminin "Saddam'ın Kadisiyesi" İran yönetiminin ise "Kutsal Savunma" olarak nitelendirdiği İran-İrak ya da Birinci Körfez Savaşı, 22 Eylül 1980 tarihinde iki ülke arasında uzun yıllara dayanan sınır ihtilafları, iç meselelere müdahale iddiaları ve "devrim ihracı" suçlamaları nedeniyle Irak'ın devrik lideri Saddam Hüseyin'in sınırda yer alan ve Arapların yaşadığı İran'ın Huzistan eyaletinin iki önemli kenti Abadan ve Hürremşehr'e saldırmasıyla başladı.

İran ve Irakın karşılıklı iddiaları

Saddam Hüseyin'e göre, Humeyni İran'da yaptığı devrimin bir benzerini Irak'ta da yapmayı hedefliyor ve bunun için halka çağrı yapıyordu. Humeyniye göre ise Saddam, İranın devrimden sonra zayıf kaldığını düşünüyordu ve Körfezdeki Arap ülkelerinin de desteğini alarak İranı işgal etmek istiyordu.

Saddamın iddialarını güçlü kılan ve temellendiren birkaç faktör vardı. İran, devrimini dışarıya ihraç etmek için tüm İslam dünyasında ciddi örgütlenmelere gidiyordu ve bunun için büyük bütçeler ayırıyordu. Humeyni'nin temel sloganlarından birisi de "Dünya mazlumları istibdat ve diktatörlüğe karşı ayaklanmalıdır" şeklindeydi. İran, bu amaçla Lübnanda Hizbullah, Filistinde İslami Cihad gibi örgütlerin kurulmasına öncülük etti.

Şah yönetimi tarafından 1965 yılında önce Türkiye'ye ardından Irak'a sürgün edilen Humeyni, uzun yıllar Irakta kalmış ve 1978'de Paris'e gidinceye kadar Şiilerin önde gelenleriyle iyi ilişkiler kurmuştu. Irak'taki Yüksek İslami Konseyi, Ammar el-Hekimin dedesi Seyyid Muhammed Bakır el-Hekim liderliğinde Irak Devrimi Yüksek İslami Konseyi adıyla 1982de İranda kuruldu. İran buna benzer birçok örgütü ve partiyi Saddam'a karşı kurmuş ve desteklemişti. Kuzey Irak'ta Şeyh Osman bin Abdulaziz liderliğindeki Kürdistan İslami Hareketi (Bizotnava) de İranda kuruldu. Bu örgütler, savaşın başlamasından sonra kurulmuş olsa da Saddam'a göre Humeyni devrimle birlikte buna benzer hareketlerin altyapısını oluşturuyordu.

Şah ile çözülen sorunlar Humeyninin devrimiyle savaşa dönüştü

Fırat ile Dicle'nin birleşme noktası Şattul Arap su yolu, iki ülkenin uzun yıllar süren ihtilafına, birbirlerine karşı savaştan silahlı grupları desteklemesine ve son olarak da 8 yıl süren savaşına neden oldu.

İki ülke arasında 1937 yılındaki sınır antlaşması ile Irak'a bırakılan Şattul Arap, sonraki yıllarda İran'ın razı olmaması nedeniyle gerginlik kaynağı olmaya devam etti. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissingerin talebiyle 6 Mart 1975te Cezayir'de bir araya gelen Saddam Hüseyin ile İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi, Cezayir Anlaşması olarak bilinen anlaşmayı imzaladı. Cezayir Anlaşması ile Irak-İran sınırı, Şattul Arap su yolunun en derin noktasından geçecekti. Böylece su yolu paylaşılmış ve sorun çözülmüş gibi oldu.

İran Şahı'yla Saddam Hüseyin arasındaki ihtilafı konular gerginlik nedeni olmaya devam etse de büyük çatışmalara dönüşmedi ancak İran'da Ayetullah Ruhullah Humeyni liderliğindeki 1979 yılında gerçekleşen devrim, iki ülke arasındaki tüm diplomatik köprülerin atılmasına yol açtı.

Savaş nedeni olarak Şattul Arap gösterilse de Sünni Arap ülkelerinin Şiiliğin yayılması endişesi ve bundan kaynaklı teşviği, Saddam'ın İran'a savaş başlatmak için geniş bir destek bulmasını sağladı.

Savaş nasıl başladı

Irak tarafına göre İran, 4 Eylül'de Irak'ın sınır bölgelerine kara saldırıları düzenledi. İran devleti ve medyası, 22 Eylül'den önce de Baas yönetiminin havadan ve karadan 397 saldırı düzenlediğini ancak dönemin Cumhurbaşkanı Ebul Hasan Beni Sadr'ın orduya yanıt verilmemesi yönünde talimat geçtiğini iddia ediyor. Ülke medyasına göre Beni Sadr, Irak'ın İran topraklarına girmeye cüret edemeyeceği düşüncesindeydi. Devrimden sonraki ilk cumhurbaşkanı Beni Sadr, Humeyni ile ters düşünce görevden alındı ve Fransa'ya gitti.

Savaşta iki ülke de karşılıklı olarak başkentler Tahran ve Bağdat başta olmak üzere önemli şehirleri bombaladı ve önemli sivil kayıplara neden oldular.

Irak ordusu, İran'ın Huzistan eyaletine bağlı ve Arapların yaşadığı iki sınır kenti Abadan ile Hürremşehr'i abluka altına aldı ancak sonuca gidemedi. Huzistan eyaletinin kuzey batısındaki Ebu Gureyb Boğazı'nda ağır çatışmalar yaşandı. İran tarafı, Ebu Gureyb Boğazı'ndaki çatışmalarla ilgili bu sene bir sinema filmi çekti.

Kürtlerin savaştaki rolü ve Halepçe-Enfal katliamları

Halkın Mücahitleri Örgütü ve İran'a karşı savaştan İKDP-Komele gibi Kürt grupları savaşta Irak tarafında yer alırken, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) İran'ı destekledi. Enfal operasyonları ve Halepçe katliamları da Kürtlerin İran'ı desteklemesi nedeniyle Saddam'ın bir cezalandırmasıydı. Çünkü İran ordusu, Kürtlerin desteğiyle Süleymaniye kent merkezine dayanmıştı.

Saddam'ın savaşta İranlılara karşı kullandığı kimyasal silahların nereden alındığına ilişkin iddialar da sonraki yıllar boyunca hep tartışılan bir konu oldu. Bu konuda Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD gibi ülkeler daha fazla öne çıktı. Savaşta kimyasal saldırıya maruz kalan İranlıların tedavi için Almanya'ya gönderildiği ve bunun da silahların söz konusu ülkeden alındığına dair ciddi bir delil olduğu öne sürülüyor.

Bölge ülkelerinin pozisyonları

Türkiye, savaş boyunca tarafsızlığını korudu ve her iki ülkeyle de iyi komşuluk ilişkilerini sürdürdü. Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri Saddam'dan, Suriye gibi ülkeler de İran'dan yana tutum aldı.

Galibi olmayan yıkıcı savaş

Yaklaşık bir milyon kişinin ölümüne, iki milyon kişinin yaralanmasına, 150 milyar dolar ekonomik zarara, yüz binlerce kişinin esir düşmesine, on binlerce kişinin kaybolmasına neden olan savaş, her iki ülkede de ağır yıkımlara yol açtı. Irak'ın zaferleri ile başlayan savaş, İran'ın direnmesiyle yıpratma savaşına dönüşmüş ve galibi olmadan sonuçlandı.

Savaşın bir tarafını oluşturan İranda, bugüne kadar konuyla ilgili yaklaşık 250 sinema filmi çekildi, onlarca kitap yazıldı, müzeler açıldı ve her yıl birçok anma töreni düzenleniyor. Savaşın diğer tarafı Irak'ta ise Baas rejimi yıkıldığı için Saddamın iddiaları da icraatları da sahiplenilmiyor. Savaş, iki tarafın da kabul ettiği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 598 no'lu kararıyla 20 Ağustos 1988'de sona erdi. Savaşın sona ermesini takip eden birkaç hafta içinde İran güçleri, Irak topraklarını tahliye ederek, 1975'teki Cezayir Antlaşması'nda öngörülen sınırlara çekildi. Kararın 3. fıkrası ve Cenevre Konvansiyonu tüm esirlerin ivedilikle serbest bırakılmasını öngörüyordu. Son savaş esiri değişimi 2003 yılında gerçekleşti. Ardından Şubat 2014'te iki ülkenin Şattul Arap ve 1975 Cezayir Anlaşmasının uygulanması konusunda anlaşma sağladığı duyuruldu.

İki taraf anlaşmış olsa da İran, savaşı başlatan taraf olduğu için Irak'a karşı "savaş tazminatı" kartını ilişkiler bozulduğunda kullanıyor. Irak Başbakanı Haydar İbadi, ABD'nin İran'a karşı yaptırımlarına mecburen uyacaklarını açıklamasının üzerinden birkaç saat geçmeden Tahran'daki yetkililer "savaş tazminatı" kartını gündeme getirdi. İran, Irak'ın hâlihazırda Kuveyt'e savaş tazminatını ödemeye devam ettiğini aynı şekilde Tahran'a da ödemesi gerektiğini savundu. Ancak pürüz giderilince iddia da gündemden çıktı.

İran'da 22-29 Eylül tarihleri arasında "Kutsal Savunma Haftası" adıyla bir hafta boyunca etkinlikler, çeşitli programlar ve askeri gövde gösterileri düzenleniyor. Savaşta ölen ve cenazeleri sonradan muhtelif zamanlarda bulunan askerler için de genel olarak "Kutsal Savunma Haftası" öncesi toplu cenaze törenleri düzenleniyor. Son olarak bu yıl İran-Irak sınırında yapılan çalışmalarda ölen 135 askerin cenazesine ulaşıldığı açıklandı ve için İran'ın tüm eyaletlerinde 1 hafta boyunca cenaze törenleri düzenlendi.

Anadolu Ajansı web sitesinde, AA Haber Akış Sistemi (HAS) üzerinden abonelere sunulan haberler, özetlenerek yayımlanmaktadır. Abonelik için lütfen iletişime geçiniz.

Kaynak/Source: